

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ТА АУДИТ

УДК 657.336.71

*О.В. Мязкова,**к. держ. упр., завідувач кафедри економіки та менеджменту,
Київський міжнародний університет***ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЗОВНІШНЬОГО АУДИТУ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ**

У статті визначені основні задачі проведення аудиту банківської діяльності. Виокремленні особливості, характерні для аудиту фінансових результатів діяльності банку. Визначені етапи та методичні аспекти процесу аудиту фінансових результатів.

Ключові слова: прибуток, збиток, аудит, планування, міжнародні стандарти аудиту, програма аудиторської перевірки, фінансові результати банку.

Перехід України до ринкової економіки супроводжувався появою економічних суб'єктів, які не є власністю держави, таких як, комерційні банки. Однією з вагомих передумов стабільності комерційних банків є існування ефективної системи контролю.

Важливим напрямком удосконалення контролю у 1993 р. стало створення при Міністерстві фінансів України Головного контрольно-ревізійного управління України, функції якого полягали у здійсненні ревізій та перевірок у міністерствах, відомствах, організаціях державної власності, підприємствах, що фінансуються за рахунок державного бюджету. Однак це вимагало збільшення кількості працівників контрольно-ревізійної служби, збільшення витрат на утримання апарату управління за рахунок власних коштів місцевих бюджетів. Тому і виникла необхідність у появі такого виду фінансового контролю, як аудит.

Аудит є одним із вітчизняних інститутів, що забезпечують реформування національної економіки, і має стати одним із гарантів виходу української економіки на якісно новий рівень.

Поглиблена співпраця українських банків з міжнародними організаціями, кредитними установами на валютному та фондовому ринках вимагала відкритості економічної інформації, її зрозумілості. Внаслідок ряду економічних причин було розпочато реформування бухгалтерського обліку та звітності в Україні. З тієї причини, що завдання і методика аудиту визначаються вимогами до обліку та звітності, після прийняття Закону України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні" в механізмах аудиту також виникає гостра потреба у змінах. Такі зміни у бухгалтерському обліку, як поява нових основоположних принципів ведення обліку, затвердження національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, поділ бухгалтерського обліку на фінансовий та управлінський, вимагали удосконалення, а в окремих випадках - кардинальної зміни методики та організації аудиту, його законодавчого регулювання.

Проблеми теорії і методології аудиту, його подальше вдосконалення отримали широке висвітлення в працях вчених - економістів, серед яких доречно відзначити розробки М.І. Білухи, Ф.Ф. Бутинця, Н.І. Дорош [1], О.А. Петрик [3], І.І. Пилюпенко, О.Ю. Редько [5].

Мета статті – охарактеризувати організаційно-методичні аспекти зовнішнього аудиту фінансових результатів діяльності банку. Відповідно до мети в статті визначені такі **завдання**: визначити основні задачі проведення аудиту банківської діяльності; виокремити особливості, характерні для аудиту фінансових результатів; визначити етапи та методичні аспекти процесу аудиту фінансових результатів.

Однією з головних задач проведення аудиту банківської діяльності є оцінювання стану і достовірності даних бухгалтерського обліку і звітності банку щодо фінансових результатів його діяльності, що дозволяє аудитору отримати загальну картину результатів фінансово-господарської діяльності банку та розробити рекомендації і пропозиції щодо поліпшення фінансових результатів.

Варто наголосити, що прибуток (збиток) визначає кінцевий фінансовий результат і є основним узагальнюючим показником діяльності банку. У зв'язку з цим велике значення має чітка організація контролю за формуванням прибутку (збитку) з боку аудиторських служб.

Виокремимо особливості, характерні для аудиту фінансових результатів. По-перше, аудит фінансових результатів проводиться на останніх етапах перевірки перед аудитом фінансової звітності банку. По-друге, це одна із найбільш складних частин аудиту, оскільки тут аудит використовує

результати перевірки інших напрямів аудиту. По-третє, для даного напряму аудиту є характерним високий аудиторський ризик. Це пов'язане з тим, що в більшості випадків, показник прибутку, а також показники, на базі яких ведеться розрахунок фінансових результатів використовуються в якості базових показників при розрахунку рівня суттєвості.

Для виконання аудиторської перевірки на належному рівні якості потрібно визначити етапи аудиту. Вивчення інформаційних джерел довело, що однозначної точки зору з питання послідовності процесу не існує.

Н.І. Дорош процес аудиту поділяє на етапи, а саме: планування та визначення аудиторського підходу; тестування засобів контролю; перевірка господарських операцій по суті (перевірка оборотів і сальдо за рахунками та аналітичні процедури; завершення аудиту [1, с. 136].

О.А. Петрик вважає, що процес аудиторської перевірки доречно поділити на п'ять основних етапів: підготовчий - згода на перевірку, визначення основних напрямів перевірки і планування; проміжний - спеціальні перевірки системи внутрішнього контролю; фізична перевірка - спеціальні перевірки достовірності результатів інвентаризації; аудит статей звітності - спеціальні перевірки бухгалтерських рахунків і форм звітності; заключний - завершення роботи, складання звіту і висновку аудитора [3, с. 165].

Погоджуємось з О. Петраковської, що процес аудиту фінансової звітності доречно поділити на три основних етапи: початковий; дослідження; завершальний (рис. 1) [4, с.56].

Питанням розробки аудиту фінансових результатів підприємств сьогодні присвячують свої дослідження ряд вітчизняних та зарубіжних вчених: Л.П. Кулаковська, Ю.В. Піча; В.П. Суйц, А.Н. Ахметбеков, Т.А. Дубровина; А.Д. Шеремет, В.П. Суйц; В.Є. Труш.

Дослідження інформаційних джерел дало змогу визначити, що методики аудиту фінансових результатів, рекомендовані різними авторами, відрізняються рівнем деталізації. В якості загальної риси можна виділити те, що всі розглянуті методики є пов'язаними з процесом формування фінансових результатів, відображеним у звіті про фінансові результати.

Вважаємо, що *метою* аудиту фінансових результатів діяльності банку, який проводиться в рамках зовнішнього обов'язкового аудиту, є: надання думки щодо достовірності і повноти відображення в обліку, звітності, первинних документах інформації про фінансові результати; перевірка та підтвердження відповідності порядку формування фінансових результатів чинному законодавству; перевірка та підтвердження законності розподілу і використання прибутку, який залишається в розпорядженні банку після оподаткування.

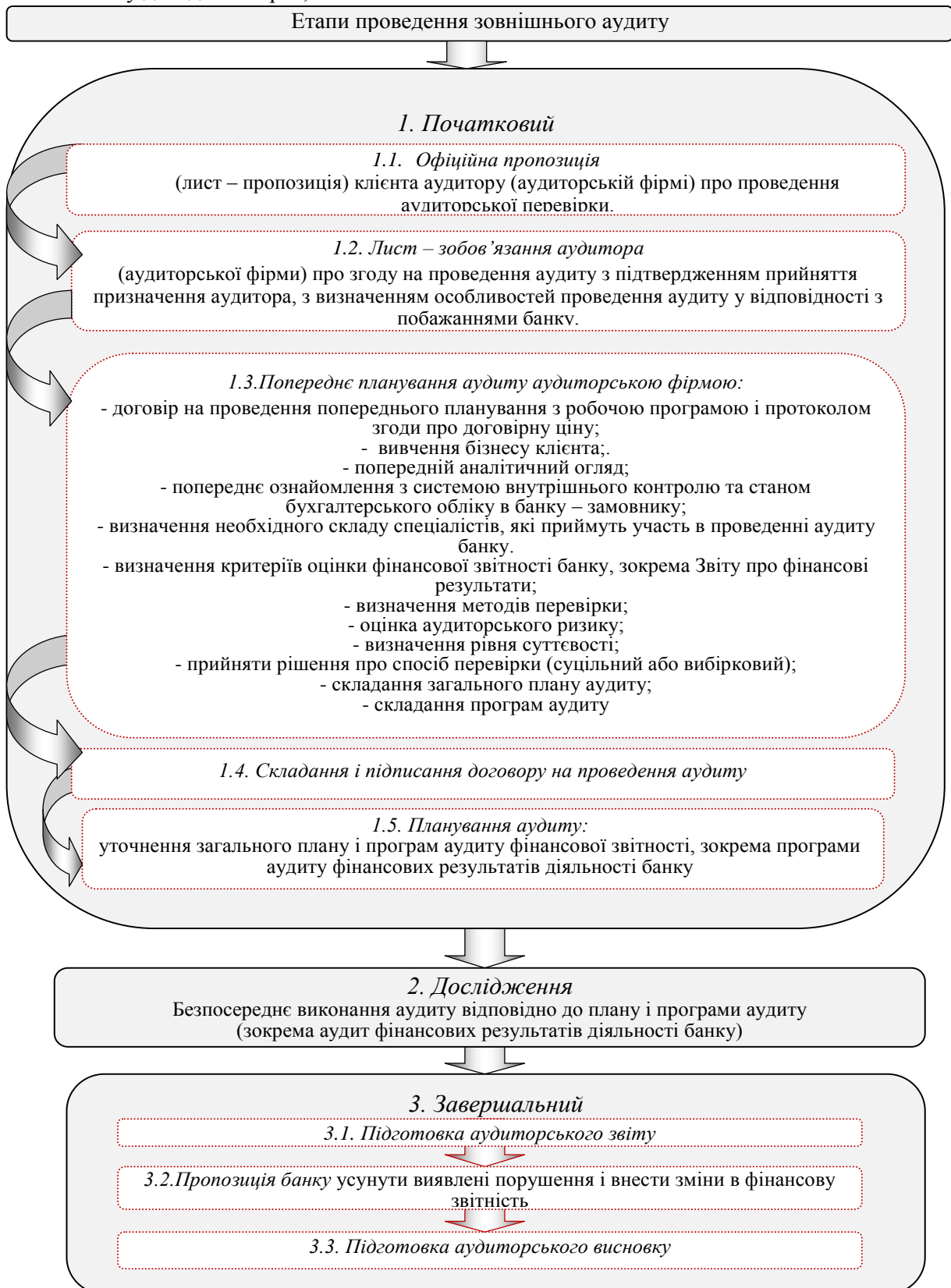
Здійснюючи аудит фінансових результатів діяльності банку, вважаємо, необхідно розв'язати такі завдання:

- пересвідчитись у дотриманні чинної облікової політики щодо відображення в обліку доходів, витрат і фінансових результатів;
- проконтролювати правильність віднесення доходів і витрат до встановлених класифікаційних груп;
- перевірити дотримання основних принципів бухгалтерського обліку доходів і витрат під час визнання та обліку доходів і витрат;
- перевірити правильність обліку доходів і витрат;
- оцінити відповідність даних синтетичного та аналітичного обліку даним фінансової звітності;
- перевірити правильність використання рахунків доходів і витрат та правильність визначення фінансового результату діяльності банку;
- перевірити правильність розподілу прибутку банку;
- перевірити правильність відображення фінансових результатів у формах фінансової звітності;
- перевірити повноту і правильність відображення даних щодо доходів, витрат і фінансових результатів у примітках до звітності;
- пересвідчитись у достовірності податкової звітності та надати рекомендації з усунення виявлених порушень.

До найважливіших аудиторських процедур, які необхідно зазначити у *програмі* аудиторської перевірки фінансових результатів діяльності банку, слід віднести такі:

- оцінювання надійності та ефективності систем внутрішнього контролю та бухгалтерського обліку доходів, витрат і фінансових результатів;
- пересвідчитись у дотриманні чинної облікової політики щодо відображення в обліку в частині доходів, витрат і фінансових результатів;
- перевірка правильності віднесення доходів і витрат до встановлених класифікаційних груп;
- перевірка дотримання основних принципів бухгалтерського обліку доходів і витрат під час

визнання та обліку доходів і витрат;

Рис. 1. Етапи проведення зовнішнього аудиту фінансової звітності банку

- перевірка правильності обліку процентних і комісійних доходів і витрат банку;
- перевірка правильності обчислення процентних доходів і витрат (методами: факт/факт, факт/360, 30/360);
- перевірка правильності розрахунку ефективної ставки відсотка;
- перевірка правильності обліку інших доходів і витрат;

- оцінювання відповідності даних аналітичного обліку доходів і витрат обігу залишкам синтетичного обліку;
- перевірка правильності віднесення доходів (витрат) до складу майбутніх періодів;
- перевірка правильності використання рахунків доходів і витрат та визначення фінансового результату діяльності банку;
- контроль правильності розподілу прибутку;
- перевірка правильності відображення фінансових результатів у формах фінансової звітності материнського банку;
- перевірка правильності відображення фінансових результатів у консолідованій звітності банку;
- оцінка повноти розкриття інформації щодо доходів, витрат і фінансових результатів у примітках до звітності;
- контроль правильності нарахування та своєчасності сплати податкових платежів на визначений фінансовий результат;
- оцінювання узгодженості даних бухгалтерського обліку та податкових розрахунків щодо фінансових результатів.

Перевірка правильності формування фінансових результатів звітного року проводиться з метою підтвердження фінансового результату (прибуток чи збиток) діяльності банку. При перевірці слід враховувати, що доходи та витрати банку, тобто записи за рахунками шостого і сьомого класів ведуться наростаючим підсумком з початку року, а в останній робочий день року рахунки доходів і витрат закриваються на рахунок 5040 "Прибуток звітного року, що очікує затвердження" (за умови перевищення доходів над витратами), або на рахунок 5041 "Збиток звітного року, що очікує затвердження" (за умови перевищення витрат над доходами) [2, с. 256].

Для формування фінансових результатів доходи і витрати співвідносять, тому аудитор повинен проаналізувати не тільки вивіреність визначення доходів і витрат, а також правильність їх обліку на відповідних рахунках. Для цього необхідно перевірити, які доходи чи витрати віднесено до наступних категорій: процентні доходи (витрати), комісійні доходи (витрати), торговельні прибутки (збитки), інші операційні доходи (витрати), доходи (витрати) від інвестицій в асоційовані і дочірні компанії, інші доходи (витрати).

Для перевірки правомірності і можливості визнання доходів та витрат слід перевірити:

- чи визнаються проценти в тому звітному періоді, до якого вони належать;
- чи розраховуються проценти, виходячи з бази їх нарахування та строку використання відповідних активів;
- чи визнаються роялті за принципом нарахування згідно з економічним змістом відповідної угоди;
- чи визнаються дивіденди в періоді прийняття рішення про їх виплату;
- чи відображаються витрати, які неможливо прямо пов'язати з доходом певного періоду у складі витрат того звітного періоду, у якому вони були здійснені;
- чи відображаються в бухгалтерському обліку за принципом нарахування доходи (витрати) за безперервними послугами;
- чи відображаються в обліку за принципом нарахування доходи (витрати) за послугами, що надаються поетапно;
- чи застосовується принцип обачності (застосування методів оцінки, які мають запобігати заниженню оцінки зобов'язань і витрат і завищенню оцінки активів і доходів банку).

Одним з завдань перевірки правильності нарахування доходів і витрат є перевірка розрахунку процентів. Зважаючи на те, що, в основному, всі розрахунки проводяться автоматизовано, щоб упевнитись у правильності самої процедури розрахунку, достатньо вибіркової перевірки. При цьому звертається увага на таке:

- при розрахунку процентів враховується перший день і не враховується останній день контракту (дати початку та закінчення контракту при цьому визнаються як дати валютування);
- при нарахуванні процентів за звітний місяць, останній день місяця має включатися в розрахунок, крім випадків, коли звіт на дата є датою закінчення операції;
- перевіряються методи визначення кількості днів для розрахунку процентів [2, с. 270].

При перевірці адміністративних витрат, важливо розуміти відмінність між поточними та капітальними затратами. Якщо капітальні затрати помилково віднести до поточних, то прибуток буде занижено, що призведе до зменшення активів у балансі банку та відповідно сплати податків.

При перевірці витрат слід звернути увагу на механізми створення резервів на покриття збитків від активних операцій, за допомогою яких відображається реальний результат діяльності банку з урахуванням погіршення якості його активів або підвищення ризикованості його операцій. При перевірці цієї ділянки формування витрат необхідно враховувати установлені податковим законодавством межі.

Також аудитор має перевірити правильність обліку валових доходів і валових витрат, який здійснюється з метою визначення податку на прибуток, обліку податку на додану вартість, у тому числі податкового активу і податкового зобов'язання, а також облік і розрахунок інших податків і зборів, сплачуваних банком.

Аудитор повинен перевірити, чи проведено розрахунок відстрочених податкових зобов'язань та відстрочених податкових активів банку у відповідності з вимогами Наказу Міністерства фінансів України від 28.12.2000 № 353 "Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 17 "Податок на прибуток" та Постанови НБУ від 19 березня 2003 року № 121 "Про затвердження Інструкції про порядок відображення в бухгалтерському обліку банками України поточних і відстрочених податкових зобов'язань та податкових активів" з урахуванням норм міжнародного стандарту бухгалтерського обліку МСБО 12 "Податки на прибуток". Перевірити правильність розрахунку податку на прибуток (ставка 23%) відповідно до вимог Податкового кодексу України.

Аудитор повинен перевірити правильність розмежування доходів і витрат, які за правилами податкового обліку включаються до складу валових доходів і витрат, але не відображаються у фінансовому обліку, доходів і витрат, які не включаються до складу валових доходів і витрат, але відображаються в фінансовому обліку.

У ході перевірки правильності відображення в обліку операцій, пов'язаних з відрахуваннями в загальні резерви, резервні фонди, до інших фондів, вивчається оборот за рахунками 5020 "Загальні резерви", 5021 "Резервні фонди", 5022 "Інші фонди" і суми фактичних відрахувань звіряються з розмірами, визначеними загальними зборами акціонерів та діючими нормативними документами. Так, розмір резервного фонду та щорічних відрахувань до нього не можуть бути меншими, ніж це встановлено законодавчо, тобто мінімальний розмір резервного капіталу не може бути меншим 25% регулятивного капіталу, а розмір відрахувань – меншим 5% чистого прибутку [2, с. 271].

При перевірці аудитор повинен враховувати також форми виплати дивідендів, обмеження на їх виплату, які встановлюються чинним законодавством та НБУ, а також діючий порядок виплати та оподаткування дивідендів.

Вважаємо, що при аудиті фінансових результатів, потрібно досліджувати не тільки звіт про фінансові результати, в якому відображаються результати діяльності банку за звітний період, а й інші форми річної фінансової звітності банку, зокрема баланс, який відображає фінансовий стан, як наслідок отриманих фінансових результатів; звіт про власний капітал, що дозволяє дослідити напрями розподілу прибутку, і звіт про рух грошових коштів, що дозволяє визначити чистий грошовий прибуток банку.

При перевірці правильності відображення фінансових результатів у консолідованій звітності, аудитор повинен перевірити, чи дотримувався банк при складанні консолідованої звітності вимог Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності в банках України. В ході перевірки аудитор повинен враховувати такі моменти:

– материнський банк у Журналі регульованих записів реєструє такі записи, як зменшення (збільшення) прибутку консолідованої групи на суму знецінення гудвілу, виключення внутрішньогрупових прибутків (збитків);

– у разі придбання дочірніх компаній протягом звітного періоду, материнський банк в консолідовану фінансову звітність включає лише частину доходів та витрат, накопичених з дати придбання, якою є дата, на котру контроль за чистими активами і діяльністю компанії, що купується, переходить до покупця, тобто материнського банку;

– материнський банк, складаючи консолідовану фінансову звітність за методом повної консолідації, виключає шляхом здійснення регульованих записів суму нереалізованих прибутків та збитків від внутрішньогрупових операцій (крім збитків, які не можуть бути відшкодовані);

– консолідована фінансова звітність, в разі продажу однієї з дочірніх компаній, має містити: прибуток чи збиток від продажу дочірньої компанії банку, що становить різницю між отриманою ціною та сумою частки материнського банку в чистих активах дочірньої компанії, включаючи величину гудвілу на день придбання дочірньої компанії материнського банку;

– материнський банк визначає та коригує частку меншості в прибутках консолідованих дочірніх компаній, що були накопичені протягом звітного періоду, за доходами консолідованої групи з метою

визначення чистого прибутку консолідованої групи;

– материнський банк виключає нереалізовані прибутки та збитки від внутрішньогрупових операцій між материнським банком та асоційованими компаніями (прямими чи опосередкованими) у межах частки участі консолідованої групи в статутному капіталі асоційованої компанії з відповідним коригуванням суми нерозподіленого прибутку консолідованої групи.

У процесі узагальнення найбільш розповсюджених помилок в обліку фінансових результатів доцільно розробити для раціоналізації процесів перевірки класифікатор типових помилок, які виявляються при аудиті обліку фінансових результатів. Використання даного класифікатора дозволить раціоналізувати процес перевірки і знизити її трудомісткість.

Аудитор повинен документально оформити інформацію, яка є важливою з погляду формування аудиторських доказів на підтримку аудиторської думки, а також доказів того, що аудиторська перевірка виконувалася у відповідності до МСА. У МСА 230 "Документація" передбачений склад робочих документів [5].

На завершальному етапі аудиту готується аудиторський звіт і висновок.

Авторами посібника "Облік і аудит в банках" [2] представлено наступну структуру аудиторського висновку:

– заголовок (запис про те, що аудиторську перевірку проведено незалежним аудитором (аудиторами), а також назву фірми або прізвище аудитора, який здійснював аудит);

– чітке зазначення, кому аудиторський висновок адресовано;

– вступ (аудиторський висновок має містити інформацію про зміст перевіреної звітності та дату її складання, також у вступі слід зазначити, що відповідальність за правильність складання звітності покладається на керівництво підприємства, яке перевіряється, а за обґрунтованість аудиторського висновку, складеного за цією звітністю, – на аудитора);

– масштаб перевірки (зазначається масштаб аудиту і зміст проведених робіт);

– висновок аудитора про фінансову звітність (чіткий висновок про перевірену звітність, відповідність її за всіма суттєвими аспектами національним Положенням (стандартам) бухгалтерського обліку та принципам обліку, передбаченим у Законі України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні");

– дата аудиторського висновку (дата проставляється на аудиторському висновку в той самий день, коли керівництво підприємства підписує акт прийому-передачі аудиторського висновку);

– адреса аудиторської фірми (вказується адреса дійсного місцезнаходження аудиторської фірми;

– підпис аудиторського висновку (висновок підписує від імені аудиторської фірми її директор або аудитор, який має сертифікат аудитора України відповідної серії).

Послідовність та логічність висловлення думки аудитора у випадках проведення аудиторської перевірки у відповідності до МСА підвищує довіру до професії на глобальному ринку через легкість ідентифікації аудитів, що виконувались у відповідності до глобально визнаних стандартів.

МСА 700 "Висновок незалежного аудитора щодо повного пакету фінансових звітів загального призначення" розглядає обставини, коли аудитор може надати безумовно-позитивний висновок, а необхідності в модифікації звіту аудитора немає. МСА 701 "Модифікація висновку незалежного аудитора" встановлює стандарти та надає рекомендації щодо модифікації висновку (пояснювального параграфу, умовно-позитивного висновку, відмови від висловлення думки, негативного висновку).

Запропонована вище послідовність та основні моменти аудиту фінансових результатів, як складової зовнішнього обов'язкового аудиту можуть використовуватись при складанні робочої програми аудиту доходів, витрат і фінансових результатів діяльності банку.

Отже, синтез результатів теоретичних досліджень в сфері аудиту дозволяє зробити висновок щодо необхідності комплексного підходу до організації аудиторської діяльності. В основу моделі зовнішнього аудиту банку має бути покладена формалізована схема її механізму, яка адекватно описує функціонування банку, що перевіряється, використання різних методів обліку та аналізу з метою досягнення якісних кінцевих результатів діяльності.

Література

1. Дорош Н. І. Аудит : методологія і організація / Н.І. Дорош. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2001. – 402 с.
2. Облік і аудит у банках : навчальний посібник / Коренева О.Г., Слав'янська Н. Г., Євченко Н. Г., Карпенко О. В. ; [За ред. Кореневої О. Г., Слав'янської Н. Г.]. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. – 493 с.
3. Петрик О. А. Стан та перспективи розвитку аудиту в Україні: методологічні та організаційні

аспекти : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук : спец. 08.06.04 "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит" / О. А. Петрик – К. : КНЕУ, 2004. – 437 с.

4. Петраковська О. В. Напрями вдосконалення системи організації аудиту і регулювання аудиторською діяльністю в Україні / О. В. Петраковська // Науковий вісник Державної академії статистики, обліку та аудиту : Зб. наук. праць – К. : ДАСОА, 2006. – № 1 (10). – С. 54–59.
5. Пилипенко І. І. Стандарти аудиту та етики : навч. посіб. / Пилипенко І. І., Редько О. Ю. – К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2007. – 277 с.

The main tasks of the audit of banking activities are determined in this article. The features specific to audit of the financial performance of the bank are defined. The process and methodological aspects of the audit of financial results are determined.

Key words: profit, loss, audit, planning, international auditing standards, audit program, the financial results of the bank.

В статье определены основные задачи аудита банковской деятельности. Выделены особенности, характерные для аудита финансовых результатов деятельности банка. Определены этапы и методические аспекты процесса аудита финансовых результатов.

Ключевые слова: прибыль, убыток, аудит, планирование, международные стандарты аудита, программа аудита, финансовые результаты банка.